

19. YÜZYILDA YAŞAMIŞ BİR UYGUR HALK KAHRAMANI VE ŞAİRİ: SADİR PALVAN

*SADİR PALVAN: A 19th CENTURY POET AND UYGHURIAN FOLK HERO
ВЫДАЮЩИЙСЯ УЙГУРСКИЙ ПОЭТ И НАРОДНЫЙ ГЕРОЙ XIX ВЕКА:
САДИР ПАЛВАН*

Yrd. Doç. Dr. Adem ÖGER*

ÖZET

Doğu Türkistan toprakları, tarih boyunca birçok Türk kavminin yaşadığı, değişik kültürlerin ve dinlerin buluştuğu merkezî bir bölge olmuştur. Çeşitli milletlerin mücadelelerine tanıklık eden bu bölge, Türk kültürünün oluşması ve gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Tarihin en eski dönemlerinden beri bu coğrafyada yaşayan Uygur Türkleri, bölgede yaşanan bütün mücadelelerin, kültürel yapıların ve dinlerin içinde yer almıştır. Tarih boyunca olduğu gibi 19. yüzyılda da Doğu Türkistan topraklarında Çin-Mançu yönetimiyle Uygur Türklerinin mücadelesi devam etmiştir. Bu mücadelelerde Gani Batur, Tömür Helpe, Mayimhan, Nozugum ve Sadir Palvan gibi kahramanlık gösteren kadın ve erkeklerle ilgili sözlü kültür ürünleri teşekkül etmiştir. Bu mücadelelerde öne çıkan, hakkında efsaneler anlatılan ve halk şiiri oluşan tarihî kahramanlardan biri de Sadir Palvan'dır. Hayatının büyük bir kısmı sürgünlerde ve zindanlarda geçen Sadir Palvan hakkındaki tüm bilgiler, sözlü kültür anlatımlarına dayanmaktadır. Aynı zamanda yetenekli bir halk şairi de olan Sadir Palvan, şiirlerinde Çinli yöneticilerle mücadelelerini, ailesi ve gençliğini ve Uygur Türklerinin bağımsızlığı ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Makalemizde, ilk olarak Sadir Palvan'ın mücadelesi ve kahramanlığı hakkında oluşan sözlü nesir yaratmalar, daha sonra da ona ait şiirler yaratım ve aktarım, şekil, içerik ve işlev yönünden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Uygur, Sadir Palvan, Halk Kahramanı.

ABSTRACT

East Turkestan lands have been a central place where many Turkish tribes have lived and where various cultures and religion have come together throughout the history. This area which had witnessed the struggles of many nations, has great importance in the formation and development of Turkish culture. Uyghur Turks took place in all conflicts, cultural structures and religions. As the same all through the history, the struggle between China-Manchu government and Uyghur Turks continued

* Nevşehir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü -
Nevşehir / TÜRKİYE

in 19th century. In these struggles, many oral cultural tale have been constituted about many women and men such as Gani Butur, Tömür, Helpe, Mayimhan, Nozugum and Sadir Palvan. Sadir Palvan is one of the historical hero who is famous with his conflicts and known in the legends with his great efforts. All of the information about Sadir Palvan whose great part of life was in exile and dungeon comes from the oral cultural descriptions. Sadir Palvan who is also a gifted folk poet, wrote mostly about struggles with Chinese ministers, his family, his youth and the independence of Uyghur Turks. In this essay, firstly, narrations about Sadir Palvan's struggle and bravery then the poems are evaluated in terms of its creation, passing on one generaion to another, its structure and function.

Key words:

Uyghur, Sadir palvan, Folk Hero.

РЕЗЮМЕ

Территория Восточного Туркестана, на протяжении всей истории, была центральным регионом где проживали многочисленные тюркские племена с разных культур и религий. Этот регион был свидетелем борьбы различных народов и имеет большое значение в формировании и развитии тюркской культуры. Уйгуры, проживающие в этом регионе, с самых ранних периодов истории, приняли активное участие во всех сражений, и находились в центре всех культурных структур и религий. Как на протяжении всей истории, так в 19-м веке, в регионе Восточного Туркестана продолжалась борьба уйгурских тюрков против китайско-маньчжурского правления. На основе этих исторических событий в Восточном Туркестане формировались сказания о реальных исторических личностей, оставившие глубокий след в памяти народа: Гани Батур, Томур Хелпе, Майимхан, Назугум и Садир Палван. Восстания и подвиги этих героических личностей также нашли художественное отражение в уйгурском устном народном творчестве. Одним из героев этого восстания – был Садир Палван, которому посвящены многочисленные легенды и народные поэзии. Вся информация о Садире Палване в котором описывает то что, Садир Палван провел большую часть своей жизни в изгнании, и подземелья основана на произведениях устного народного творчества. Стихи народного героя и в то же время одаренного народного поэта Садира Палвана связаны с народно-освободительной борьбой уйгурского народа против китайского правления, со своей семьей, с молодостью. Герой и в то же время одаренный поэт уйгурского народа Садир Палван в своих стихотворениях описывал борьбы уйгурского народа против китайского правления, свою семью, свою молодость. В статье говорится об устных народных сказаниях про борьбу и героизм Садира Палвана, и рассматривается его стихи с точки зрения творения, передачи, формы, содержания и функции.

Ключевые Слова:

Уйгур, Садир Палван, Народный Герой.

Yaygın olarak kabul gören bir tarife göre halk kahramanı, “mütecanis bir halde yaşayan bir insan topluluğu, mahallî ve meslekî bir karakter hakkında çeşitli anlatılar ve türküler söyledikleri zaman halk kahramanı yaratılmış olur”

şeklinde (Çobanoğlu 1996, 202). Halk anlatılarında ve türkülerinde ortaya konulan halk kahramanı karakterlerinin yapı ve tema bakımından benzeşen özelliklerine dayalı olarak geliştirilen “halk kahramanı kalıbı” üzerine çalışmalar Batı’da oldukça eski tarihlere dayanırken, bu konuda ülkemizdeki çalışmalar oldukça yenidir. Lord Raglan tarafından geliştirilen geleneksel kahraman kalıbı (Ekici 1998, 126-138) ilk defa Oğuz Kağan ve Er Töştük destanlarına Özkul Çobanoğlu tarafından uygulanmış ve bu çalışma geleneksel kahraman kalıbı konusunun Türkiye’de gündeme gelmesini sağlamıştır (Çobanoğlu 1996, 202-209). Bu çalışmada araştırmacı, “Batı Halk Kahraman Kalıbı”nın Türk halk kahramanlarına uygun olmadığını ifade ederek, Türk halk anlatılarına dayalı bir Türk kahraman kalıbı örneği oluşturmanın önemine dikkat çekmiştir (Çobanoğlu 1996, 208). Sonraki yıllarda Lord Raglan’ın “geleneksel kahraman kalıbı” M. Öcal Oğuz tarafından Dede Korkut Kitabı’nda yer alan Boğaç Han (Oğuz 1998, 2-6) ve Basat (Oğuz 1999, 2-8) anlatılarına tatbik edilmiştir. Oğuz, çalışmasında Lord Raglan’ın kahraman kalıbının Türk geleneksel kahramanlarını anlamak için yeterli olmadığını; ancak metotlu araştırmalar için iyi bir başlangıç oluşturduğunu belirtmiştir. Araştırmacı, Türk geleneksel anlatılarından bir geleneksel kahraman kalıbı çıkarmanın oldukça zor olduğunu ifade etmiş ve bu noktada “tarihi kahraman” ile “edebi kahraman” ayrımının iyi yapılması gerektiğini ve her edebi kahramanı, tarihi bir kahraman kabul eden romantik yaklaşımlardan uzak çalışmanın yapılmasının önemini ifade etmiştir (Oğuz 1999, 8). Yukarıda kısaca görüşlerine yer verdiğimiz araştırmacıların geleneksel kahraman kalıbına ilişkin ortak görüşleri, başta destan ve halk hikâyelerimiz olmak üzere masal, efsane, menkıbe, fıkra gibi anlatılardaki kahramanların kalıplaşan özellikleri üzerine “Türk geleneksel kahraman kalıbı” oluşturmanın elzem bir durum oluşudur. Bu bağlamda çok sayıda epik anlatı geleneğine sahip olan Türk boylarından biri olan Uygur Türklerinin halk kahramanları da kendi bağlamında ve diğer Türk boylarının kahramanlarıyla mukayeseli olarak ele alınıp incelenmelidir. Bu çalışmada, Uygur halk kahramanı ve şairi Sadir Palvan’ın tarihî ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilerek, ileri dönemlerde hazırlanabilecek böyle bir çalışmaya da katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Sadir Palvan, 1798 yılında Gulca (İli)’ya bağlı Moltohtiyüzi (Mollitohtiyüzi) Köyü’nde bir çiftçi ailede dünyaya gelmiştir. Sadir Palvan’ın Hotenli olan babası Hoşehmet, Çin zulmüne karşı direndiği için Hoten, Turfan, Yarkent, Kumul ve diğer şehirlerden 1767 yılında sürgün edilerek İli’ye yerleştirilen 6000 aileden biridir. Sadir’in çocukluk yıllarında, Çin-Mançu yönetimi bütün Doğu Türkistan’ı istila etmiş ve Uygur Türklerine ağır zulümler yapmıştır. Sadir Palvan, yoğun baskı neticesinde kendi köyünü terk ederek Gulca’nın Kazancı kasabasına yerleşmiştir. Sadir Palvan, İli’deki çiftçi ayaklanmalarının lideridir. 1860 yılından itibaren onun Çin zulmüne karşı elli kişiyle başlattığı mücadeleye daha sonra 300 kişi katılmış ve ilk olarak Aşlık Ambarı, Çilpeñze, Bayanday ve Küre gibi kaleler ele geçirilmiştir. Sadir

Palvan'ın bu mücadelesi kırk yıl boyunca sürmüş ve on üç kez hapse atılmıştır. Sadir Palvan, 1871 yılında Gulca'da vefat etmiştir (Yasin 1988: 1-7; Ömer 1981: 22-23).

Uygur Türkleri arasında haksızlığa, zulme ve baskıya karşı direnişte sembol haline gelen Sadir Palvan hakkında çeşitli efsane ve halk şiirleri teşekkül etmiştir. Onun hakkında anlatılan efsanelerden biri şöyledir:

Sadir, doğduğunda 'inga' diyerek ağlamak yerine, atmaca gibi gözlerini açarak ebeye bakıp gülümsemiş. Bu durumu gören babası Hoşehmet: 'Allah Allah! Çocuk dünyaya gözünü açmasıyla birlikte ağlar. Benim bu çocuğumun ne özelliği var ki ağlamak yerine gülüyor.' diye şaşırılmış. Bunun üzerine yurdun aksakalları: 'Bu da Allah'ın kerameti, çocuğunun alınına, ömür boyu kesinlikle ağlamayan Rüstem gibi bahadır olsun yazılmış!' diyerek sevinmişler. Gerçekten Sadir, on beş yaşından itibaren hiçbir şeyden korkmayan, cesaretli bir pehlivan olarak büyümüş ve yurttan 'Pehlivan' namıyla şöhret kazanmış. Başına çok büyük belalar gelse de, düşmanlar çeşitli eziyetlerde bulunsa da hiç ağlamamış. Böylece o, ömrü boyunca bir defa bile ağlayıp gözyaşı dökmemiş.' (Rahman 1999: 183).

Sadir'in ailesini, doğumunu anlatan ve Çin-Mançu yönetimine karşı direnenek Uygur Türklerinin bağımsızlık mücadelesinde "sembol" haline gelen Sadir Palvan hakkındaki bu efsanede, özellikle Türk epik geleneğinde karşılaştığımız "kahramanın olağanüstü doğumu" (Ekici 2001: 16-26; Alptekin 1997: 85-86; Tavkul 2001: 166-190) söz konusudur. Bu olağanüstü doğum, onun gelecekte bir kahraman olacağına işaretler ve efsane içerisinde bu durum yurdun aksakallarının ağzından anlatılmaktadır.

Sadir Palvan'ın zeki oluşu, kahramanlığı ve "Pehlivan" unvanını alışı bir başka efsanede şöyle anlatılmaktadır:

"Sadir Palvan, çiftçilerin başı olup, Mançu yöneticileriyle mücadele ettiği günlerde yiyecek içecek temin etme konusunda iyice zor duruma düşmüş. Fakat halkın hiçbir şeyine dokunmamış. Sonunda o akıl danışarak, hükümet konağından ganimet alıp, isyancıların yiyecek içecek sıkıntısını gidermek istemiş. Bunun için güçlü yiğitlerinden birkaçını yanına alarak, Bayanday'daki hükümet konağının yüksek kalesinin yanına gelmiş. Kalenin hemen yanında onların dana ahır varmış. Sadir, beline ip bağlayarak kaleye çıkmış ve kaleden aşağı inerek büyük bir öküzü boynundan bağlamış ve tek başına öküzü kalenin üstüne çekip çıkarmış. Kalenin yanında dikkatle bekleyen arkadaşlarına öküzü ipe sarkıtmış. Onun tek başına bir öküzü yüksek kaleye çekip çıkardığını duyan halk, Sadir'i kutlamış ve o günden sonra ona 'Pehlivan' namını vermiş." (Rahman 1999: 184).

Bu efsanede, Çin-Mançu yönetiminin baskısından dolayı dağlarda kaçak yaşamak zorunda kalan Sadir Palvan ve arkadaşlarının açlık sıkıntısı çektiği ve

bu sıkıntıdan kurtulmak için hükümet konağında yiyecek temin etmeleri yoluna gittikleri anlatılmıştır. Türk sözlü yaratmalarında kahramana, bir başarı gösterdikten sonra ad verildiğini biliyoruz (Ekici 1989: 12-18). Bu efsanede de Sadir, bir öküzü tek başına kalenin surlarından çekip çıkarması nedeniyle “Palvan (Pehlivan)” unvanını almış ve namı halk arasında yayılmıştır. Sadir, on beş yaşında “Pehlivan” unvanını alışı bir şiirinde de şu şekilde dile getirmiştir:

Sadir dep étim yaman,	<i>Sadir derler adım yaman,</i>
Onbeş yaşta atalğan.	<i>Onbeş yaşında ad aldım.</i>
Deslepte tutulğanda,	<i>İlk tutuklandığımda,</i>
Qumulxaŋa palanğan	<i>Kumulhan'a sürüldüm.</i>

(Yasin 1988: 73).

Sadir Palvan, hayatının önemli bir kısmını Çin baskısına direnmek için arkadaşlarıyla birlikte dağlarda kaçak olarak sürdürmüş ve dağlarda çektiği açlık sıkıntısını şiirlerinde de dile getirmiştir:

Yollarda kêtîp bérip,	<i>Yollarda giderken,</i>
Qattiq nénimni yédim.	<i>Kuru ekmeğimi yedim.</i>
Bir mancu sorap idi.	<i>Bir Mançu sormuş idi,</i>
Men özüm xenbin dédim	<i>Ben Çinli askerim dedim.</i>

(Yasin 1988: 74).

Yamuldin qéçip çiqip,	<i>Zindandan kaçıp çıkıp,</i>
Taglarni makan ettim.	<i>Dağları mekân tuttum.</i>
Qorsaqa éçi yamanken,	<i>Karın açlığı fena imiş,</i>
Şalvurni kavap ettim.	<i>Şalvarı kebab ettim.</i>

(Tursun 1988: 78).

Şalvurni kavap etsem,	<i>Şalvarı kebab yapınca,</i>
Bir tatlıq béğir boldi.	<i>Bir tatlı ciğer oldu.</i>
Taglarda qéçip yürüp,	<i>Dağlarda yürümekten,</i>
Putlirim yéğir boldi.	<i>Ayaklarım yara oldu.</i>

(Tursun 1988: 78).

Sadir Palvan, Çinli yöneticilerin baskı ve zulümlerine hiçbir zaman boyun eğmeyerek, onlarla mücadele yolunu seçmiş ve bunda da başarılı olmuştur. Bu nedenle Çinli yöneticiler, Sadir'in ölümü üzerine intikamlarını onun mezarından almak istemişlerdir. Onun mücadelelerini, hayatını ve ölümünü konu alan efsanelerden birinde bu durum şöyle özetlenmektedir:

“Sadir Palvan, düşmanları ile yaptığı savaşlarda hiç yenilmemiş. Mançu askerleri de onun adını duyduklarında tir tir titrermiş. Rivayetlerde anlatıldığına göre, o hayatı boyunca düşmanları tarafından yedi defa tutsak edilerek zindana atılmış. Fakat o cesareti, akli ve arkadaşlarının yardımı ile bir yolunu bulup zindandan kaçarak mücadelesini sonuna kadar sürdürmüştü.

Yöneticiler, Sadir'i 'göze batan çivi' olarak görmüş. Onu defalarca öldürmeye çalışmışlarsa da, bunda başarılı olamamışlar ve bu yüzden düşmanların yüreğine kan korku salmış. Sadir, yetmiş üç yaşında eceli ile vefat etmiş. Bunu duyan general, kendi emrindekileri de onun defin işlemine göndermiş ve onun kabrine yüzden fazla sopa vurarak öcünü almış. Yakın zamana kadar Sadir'in kabrinde sopalara izleri dururmuş." (Rahman 1999: 185).

Bu efsane, Sadir Palvan'ın Çin yönetimine karşı başarısını ve onların ne derece nefret ve kinine maruz kaldığını açıkça göstermektedir. Çinli yöneticiler, hayattayken başa çıkamadıkları ve "göze batan çivi" olarak nitelendirdikleri Sadir Palvan'dan hınçlarını, onun ölümü üzerine mezarını şişleyerek almaya çalışmışlardır.

Yukarıda verdiğimiz efsanelerin dışında, Sadir Palvan'ın hayatını ve kahramanlıklarını konu alan birçok anlatma bulunmaktadır (Uygur Folklorinin Antologiyası 1988: 249-254, Uyğur Helk Rivayetleri-3 1988: 284-286). Tarihî temeller üzerine yaratılmış Sadir Palvan hakkındaki bu efsaneler, onun olağanüstü doğumunu, kahramanlığı sonunda "Pehlivan" unvanını almasını ve Çinli yöneticilerle mücadelesini konu etmektedir. Bu efsanelerde, tarihî gerçekler ile halkın hayal gücü birleşmiş ve genellikle destan türünde karşılaştığımız kahramanın özelliklerine ilişkin temel yapılardan bazıları ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda Uygur Türklerinin maruz kaldığı baskı ve zulümlerini dile getiren ve sözlü tarih (Şahin 2004: 111-126, Ersoy 2004: 102-110; Ersoy 2009: 251-260) bağlamında değerlendirebileceğimiz bu metinler, tarihi olayların üzerine kurulan sözlü kültür yaratmalarının oluşumu ve tekâmülü ile ilgili bilgiler de içermektedir.

Halk kahramanı olmasının yanı sıra Sadir Palvan'ın bir diğer özelliği yetenekli bir halk şairi olmasıdır. Sadir'in hayatını ve mücadelesini konu alan efsaneler ile Sadir'in söylediği halk şiirleri içerik bakımından birbirini tamamlayıcı ve destekleyici mahiyettedir. Sadir Palvan, 10-12 yaşlarında bir taraftan çobanlık yapıp odun taşırken diğer taraftan da kovuz, ney, dutar ve rebab gibi Uygur müzik aletlerini çalmayı öğrenmiştir. Ayrıca mahallesindeki yaşlı kişilerden hikâyeler, masallar ve halk şiirleri dinleyerek yetişmiştir. Bunun sonucunda da çobanlar arasında henüz çocukluk yıllarında onun namı "nahşîçi (şarkıcı), "koşakçi (âşık) adıyla yayılmaya başlamıştır (Yasin 1988: 4-6).

19. yüzyıl Uygur sahası halk şiirinde siyasî olaylar ve tarihî kahramanlar önemli bir yer tutar ve bunların başında da Sadir Palvan şiirleri gelmektedir. Şiirlerinde sürgünlerini, zindan hayatını, dağlardaki kaçak yaşamını, Çin-Mançu yönetimiyle mücadelelerini, cesaretini, kahramanlığını, memleketi ve ailesine olan özlemlerini dile getiren Sadir Palvan, "modenhan nahşisi", "türmel nahşisi" "haşar nahşisi", "sépil nahşisi" ve "zindan nahşisi" gibi 27 türkü; 500'den fazla da halk şiiri ortaya koymuştur (Yasin 1988: 5-20). Onun şiirleri

ve türküleri halkın hafızasında yüzyıllardır saklanmış ve günümüzde de Uygur Türkleri arasında mücadele azminin ve kahramanlığın nameleri olarak terennüm edilmeye devam etmektedir.

Sadir Palvan'ın şiirlerini içerik özelliklerine göre iki başlık altında değerlendirmek mümkündür (Sadık 1995: 258-271). Bunlardan birincisi, onun Çin-Mançu yönetimiyle mücadelelerini, zindan hayatını ve zindandan kaçmayı başardığında dağlarda çektiği sıkıntıları konu alan şiirlerdir:

İsit, ömrüm ötüp ketti, Zey zindanda solaqta. Héçbir rahat körmidim Elem tartip qamakta.	<i>İşit, ömrüm geçip gitti, Rutubetli zindanda hücrede. Hiç rahat görmedim, Acı çekmekten zindanda.</i>
---	---

(Yasin 1988: 75)

Yamulğa çüşüp qaldım, Çusa bilen pitlarğa, Vañzi “pul” dep heydeydu, Ülgürmeydu itlarğa.	<i>Zindana düşüp kaldım, Böcek ile bitlere. Vali para diye vuruyor, Yetiştiremem itlere.</i>
---	--

(Yasin 1988: 77).

Yamulni téşip qoyup, İkki çiqtim talağa. Méni baqqan bey yayı, Endi qaldi balağa.	<i>Zindanı delip kaçıp, İki (kez) çıktım dışarı. Beni gözetleyen emir eri, Şimdi düştü belaya.</i>
--	--

(Yasin 1988: 78).

Yamuldin qaçqan vaxta, Qazançi bilen qaçqan. Çirikler qoğlap kelse, Qar kécip davan aşqan.	<i>Zindandan kaçtığımda, Kazançi üzerinden kaçtım. Askerler kovalayıp gelince, Karlı geçitlerden aştım.</i>
---	---

(Yasin 1988: 78).

Yamuldin qaçqan kuni, Yatqan yérım yan bulaq Xudayimdin tileymen, Maña bersun bir ulağ.	<i>Zindandan kaçtığım gün, Yattığım yer Yanbulak (Yanpınar). Huda'mdan dilerim, Bana versin bir ulak.</i>
--	---

(Yasin 1988: 79).

Sadir, on üç kez zindandan kaçmayı başarmış bir halk kahramanıdır. Burada halkın yardımı ve onun zeki biri oluşu önemli etkenlerdendir. Bir keresinde kardeşlerinin zindana getirdiği kavunun içine sakladıkları bıçakla zindandan kaçmış ve bunu şiirinde şu şekilde dile getirmiştir:

Yamulda tola yétip
Béşim bir quçaq boldi
Men yamuldin quçaqanda
Qoğunum piçaq boldi
(Yasin 1988: 77).

*Zindanda çok yatmaktan,
Saçım bir kucak oldu.
Ben zindandan kaçarken,
Kavunum bıçak oldu.*

Sadir Palvan, savaş taktiklerini de çok iyi bilmektedir. Bu sayede her seferinde düşmanların baskınlarından ve kuşatmalarından kurtulmayı başarmıştır. Kuşatmalardan birinde, Çin askerleriyle tek başına savaşmak zorunda kalmıştır. Kendisinin yalnız olduğunu askerlerin anlamasını önlemek için üzerindeki elbiseleri taşlara giydirmiş ve her taşın yanından bir ok atarak düşmanlarında kalabalık bir kuvvet hissi uyandırmıştır. Böylece kuşatmadan kurtulmayı başaran Sadir Palvan, bu olayı bir şiirinde şöyle dile getirmiştir:

At mindim küreñ quşqa,
Sekrettim taştin-taşqa.
Çirik atidu taşqa,
Sadir atidu başqa.
(Yasin 1988:76)

*Bindiğim at kaşka,
Koşturdum taştan taşqa.
Asker atardı taşqa,
Sadir atardı başqa.*

Çerik çiqti yépilip,
Sadir atti pétinip.
Dalidiki kara taş,
Cuvamni aldı yépinip
(Ömer 1981: 28).

*Asker çıktı üşüşüp,
Sadir vurdu korkmayıp,
Kırlardaki kara taş
Montumu aldı örtünüp*

Sadir Palvan'ın şiirlerinde işlenen ikinci konu ise sürgün hayatı ve sık sık zindana atılması nedeniyle Sadir'in memleketine, sevdiklerine ve özellikle de eşine ve çocuklarına duyduğu özlemdir:

Atisidin yitim qalğan,
Anisidin yitim qalğan,
Yitim qalğanda men alğan,
Hévizem atlıq aman barmu?
(Yasin 1988: 81).

*Babasından yetim kalan
Anasından öksüz kalan
Yetim kaldığımda aldığım
Hevizem esen iyi mi?*

Sadirniñ mingen éti,
Sağrisida alisi.
İlide xotun qaldi,
Quçiğide balisi.
(Yasin 1988: 74).

*Sadir'in bindiği atın,
Sırtında var alası.
İli'de hanım kaldı,
Kucağında yavrusu.*

Sadir yatqan kamarğa,
Oçar qanat kirmeydu,
Men bu yerde yurimen,

*Sadir'in yattığı zindana,
Kuşlar (bile) giremez.
Ben buralardayım,*

Balilirim nime yeydu.
(Yasin 1988:75).

Çocuklarım ne yer ki?

Aq boz étim aç qaldi,
Bir itek saman barmu?
Ağzimğa ilim salğan,
Damollam aman barmu?
(Ömer 1981: 31).

*Ak boz atım aç kaldı
Bir kürek saman var mı?
Bana ilim öğreten
Hocam aman var mı?*

Ruşengul dep balam bar,
Dada deydu hecep tatliq.
Beş balamniñ içide,
Kiçiki Denixan atlik
(Ömer 1981: 32).

*Ruşengül adında yavrum var
Baba der çok tatlı
Beş çocuğumun içinde
Küçüğü Danihan adlı.*

Sadir Palvan'ın şiirlerini şekil ve yapı açısından değerlendirdiğimizde, bütün şiirlerini dörtlük nazım birimiyle ve 7'li ya da 8'li hece ölçüsüyle söylediği görülmektedir. Ayrıca şiirlerinde ahengi sağlayan kafiye, redif ve çeşitli söz sanatlarının da etkili bir şekilde kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak Sadir Palvan, 19. yüzyılda Çin-Mançu yönetiminin Uygur Türklerine karşı uyguladıkları zulüm ve baskılara direnmiş, bir yandan etrafında topladığı çiftçilerle Çin-Mançu iktidarıyla savaşırken, diğer taraftan da bu durumu türkü ve halk şiiriyle dile getirmiştir. Bu nedenle de Uygur Türklerinin hafızasında “halk kahramanı”, “halk pehlivanı”, “halk koşakçısı” (şairi) ve “halk nahşçisi” (türkücüsü) olarak yüz yıllardır yerini korumuştur. Uygur Türklerinin toplumsal belleğinde yer tutan bu efsane ve şiirler, onların günümüzde de maruz kaldıkları baskı ve zulümlere karşı mücadelelerinde bir ilham kaynağı olmakta ve onlara mücadele azmi vermektedir.

KAYNAKLAR

ALPTEKİN Ali Berat: (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara, Akçağ Yay.

ÇOBANOĞLU Özkul: (1996). “Lord Raglan’ın Batı Halk Kahramanı Kalıbı Açısından Oğuz Kağan ve Er Töştük Destan Kahramanlarına Bir Bakış”, *Folkloristik Prof. Dr. Umay Günay Armağanı*, Ankara, s. 202-209.

EKİCİ Metin: (2001). “The Birth of Hero in Turkic Epics”, *Milli Folklor*, S. 49, Ankara, s. 16-26.

EKİCİ Metin: (1989). “Türk Halk Hikâyelerinde Ad Verme Geleneği”, *Palandöken Dergisi*, S.4, s. 12-18.

EKİCİ Metin: (1998). “Geleneksel Kahraman (The Hero of Tradition)”, *Milli Folklor*, Sayı. 37, Ankara, s. 126-138.

ERSOY Ruhi: (2004). “Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler”, *Milli Folklor*, S. 61, s. 102-110.

- ERSOY Ruhi (2009): *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi-Baraklar Örneği Disiplinler Arası Bir Yaklaşım Denemesi*, Ankara, Akçağ Yay.
- OĞUZ Öcal (1998): “Lord Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han”, *Milli Folklor*, S. 40, s. 2-6.
- OĞUZ Öcal (1999): “Lord Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Basat”, *Mili Folklor*, S. 41, s. 2-8.
- ÖMER Uçkuncan: (1981). *Uygur Helk Tarihi Koşakliri*, Kaşgar Uygur Neşriyatı.
- RAHMAN Abdükerim: (1985). *Yipek Yurtidiki Epsane-Rivayetler*, Ürümçi, Şincañ Helk Neşriyatı.
- SADİK Mehemmetcan: (1995). *Uygur Helk Ağiz Edebiyatı Hekkide*, Ürümçi, Şincañ Helk Neşriyatı.
- ŞAHİN Özlem: (2004). “Geçmiş, Tarih ve Sözlü Tarih”, *Mülkiye*, C. XXVIII, Sayı: 244, s. 111-126.
- TAVKUL Ufuk: (2001). “Karaçay-Malkar Nart Destanlarında Olağanüstü Doğum Motifi”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (11), Bahar, s. 166-190.
- Uygur Edebiyatı Tarihi 3*, (2006), Pekin, Milletler Neşriyatı.
- Uygur Folklorinin Antologiyasi*, (1988), Almuta.
- Uygur Helk Rivayetleri (Şehsler, Vekeler Hekkideki Rivayetler) 3*, (1998), Ürümçi, Şincañ Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı.
- YASİN Tursun: (1988). *Sadir Palvan*, Ürümçi, Şincañ Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı.